

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: СПРОБИ ФОРМАЛІЗОВАНОГО ВИРАЗУ В СУЧАСНИХ ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЯХ

У статті аналізуються спроби певної формалізації національної ідентичності в теоретичному дискурсі у зв'язку з конституюванням політики ідентичності як державних, так і громадських масштабів.

Ключові слова: формалізація національної ідентичності, парадигми осмислення національної ідентичності.

В статье анализируются попытки определенной формализации национальной идентичности в теоретическом дискурсе в связи с конституированием политики идентичности как государственных, так и общественных масштабов.

Ключевые слова: формализация национальной идентичности, парадигмы осмысления национальной идентичности.

In article attempts of certain formalization of national identity in a theoretical discourse in connection with an institutionalization of a policy of identity, both state, and public scales are analyzed.

Key words: formalization of national identity, a paradigm of judgments of national identity.

У сучасних західних та вітчизняних наукових студіях дефінітивний апарат національної ідентичності є настільки розмитим та відносним, що дана тенденція, на думку Л. Нагорної, «не лише серйозно утруднює пізнавальний процес, але й створює у суспільстві додаткові осі напруги» [3]. Однак якщо гуманітаристика й може дозволити собі до певної міри подібну багатоваріативність, то державна політика у даній сфері повинна базуватися на абсолютній визначеності. Як вважає авторитетний український дослідник В. Кремень, «знаходження оптимального підходу до визначення національної ідентичності може стати ключовим для забезпечення стабільності та злагоди в суспільстві й свого роду запорукою міцності держави не меншою мірою, ніж наявність конституції, армії й надійно захищених кордонів» [1].

Таким чином, констеляція української національної ідентичності, пошук оптимального підходу до її визначення є необхідними умовами для вироблення і реалізації адекватних державних політик та практик.

Сучасні інтерпретації національної ідентичності та націоналізму загалом в Україні, на думку В. Лісового та О. Проценко, перебувають в полоні вузької історично-ретроспективної локалізації [2], сприймаються на рівні масової свідомості як щось загрозливе та негативне, в той час як у західних наукових студіях і в контексті європейських державних політик «національний дискурс» є

аксіомою. Сьогодні переважна більшість дослідників зосереджується на проблемах формування і становлення європейської ідентичності та її коеволюції з національними ідентичностями відповідних суб'єктів європейської політичної спільноти.

Розвиток сучасних суспільствознавчих студій відбувається, насамперед, у руслі постмодерну та відповідно постмодерністському дискурсі, який характеризується багатоваріативністю форм і змістів наукового пізнання, певною мірою заперечуючи позитивістські настанови. Однак повністю відхилити, як і повністю підтримувати позиції позитивістської парадигми, є, на наш погляд, неприйнятним методологічним підходом. Проблема формалізації феноменів, у принципі, є більш логічною в контексті позитивістської філософії, однак являє собою необхідну умову для вироблення відповідних політик і практик як державних, так і громадських масштабів.

На нашу думку, певною мірою для вирішення поставлених цілей є використання деяких положень сцієнтиського напрямку у США, який зосереджується на розробці та вдосконаленні категоріального апарату (В. Монро), проведенні більш якісних емпіричних досліджень (Ч. Меррієм); використанні розробок когнітивного картування (на прикладах аналізу програм політичних партій); використанні досягнень Французької політичної школи, яка займається дослідженням політичних інститутів (М. Прело, М. Дюверже); дебатів між

сучасними лібералами та прихильниками комунітаризму.

В сучасних націоналістичних дискурсах можна виокремити два принципових підходи – примордіалістський та конструктивістський, які намагаються надати національній ідентичності відповідного методологічного навантаження, а також певної дефінітивної змістовності.

Примордіалістський (етнічний) підхід розглядає національну ідентичність крізь призму таких концептів, як культурні, расові, психологічні. Конструкт національної ідентичності являється традиційним, незмінним – це, по суті, об'єктивна даність, що транслюється поколіннями. Ця модель ідентичності «перебуває в руслі есенціалізму і відшукує органічно властивий їй сутнісний, автентичний зміст, що виводиться здебільшого з культурного досвіду. Ідентичність визначається як екстракт усього того, що «органічно притаманне» її носієві» [3]. Нація виникає в результаті політизації колективної свідомості етнічної спільноти, яка згуртована зазначеними ідентитетами. Однак у рамках даного підходу наголос швидше робиться, як зазначає Е. Сміт, «на народному або демотичному елементі, а не на політичній компоненті. В етнічній моделі народ, навіть коли його насправді й не мобілізували для політичних дій, усе-таки становить об'єкт націоналістичних сподівань і риторичний суд останньої інстанції. Проводирі можуть виправдати свої дії та об'єднати окремі групи і класи, тільки покликаючись на «волю народу», і через те етнічна концепція вочевидь стає більш «міжкласовою» та «популістською» за тоном, навіть коли інтелігенція не має великого наміру виводити маси на політичну арену» [5]. Фактично етнічна ідентичність загалом визначає національну ідентичність, або навіть у деяких випадках взагалі ототожнюється з нею.

Конструктивістська парадигма осягнення національної ідентичності базується на визнанні останньої своєрідним соціальним конструктом, що формується, змінюється та руйнується під впливом певних подій та обставин. Як наголошує Л. Нагорна, «більшість конструктивістів не сприймає ідентичність як даність, розглядаючи її як своєрідний результат самопредставлення – фантом, що зазнає постійного переформатування і є не сутнісним, не іманентним, а співвідносним і контекстуальним» [4, с. 35]. Держава та інститути громадянського суспільства за допомогою певних механізмів (освіти, засобів масової інформації, державних практик) формують відповідну національну ідентичність, створюючи однакові для спільноти цілі та інтереси. Конструктивістська парадигма трактування природи національної ідентичності абсолютно перебуває в руслі постмодерністського дискурсу в контексті формування останньої, а щодо її змістовності – апелює до соціально-політичних факторів.

У сучасному науковому полі вчені намагаються до певної міри синтезувати деякі положення даних парадигм, тим самим пропонуючи відповідні дефінітивні рамки поняття національної ідентичності. Так фахівці Національного інституту стратегічних досліджень пропонують визначити національну ідентичність як «ототожнення людини самої себе з певною спільнотою, її символами, цінностями, історією, територією, культурою, державними та правовими інституціями, політичними й економічними інтересами» [6, с. 19]. Дане трактування національної ідентичності є певним компромісним та адекватним визначенням, однак, на нашу думку, її слід розглядати не лише на особистісному рівні, а й на рівні певних соціальних груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кремень В. Тест на виживання. Глобалізаційні виклики національній ідентичності : [текст] / В. Кремень // День. – 2010. – № 13.
2. Лісовий В. Націоналізм, нація та національна держава : [текст] / В. Лісовий, О. Проценко // Націоналізм. Антологія. [2-ге вид.] / [упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. – К. : Смолоскип, 2006. – 684 с.
3. Нагорна Л. П. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=16&c=119>.
4. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст : [текст] / Л. П. Нагорна. – К. : ППІЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 405 с.
5. Сміт Е. Д. Національна ідентичність : [текст] / Е. Д. Сміт. – К. : Основи, 1994. – 224 с.
6. Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку : [текст] : Експертна доповідь. – К. : НІСД, 2006.

Рецензенти: Євтушенко О. Н., к.політ.н., доцент;
Бронніков В. Д., к.і.н., доцент.

© Каравасєв В. С., 2010

Стаття надійшла до редколегії 12.11.2010 р.